

Kolko stojí ochrana prírody – štúdia pre NP Muránska planina.

Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky sa prvýkrát v histórii Slovenska rozhodla zrealizovať **vedeckú analýzu socioekonomických a ekologických dopadov variantných riešení zonácie národných parkov aj s variantným riešením správcovstva územia**. Štúdiu vypracovala **Lesnícka fakulta Technickej univerzity vo Zvolene** aj s použitím simulácie rastu lesných porastov v prostredí **rastového simulátora Sibyla (Fabrika 2005)**. Ide o jedinečný simulačný systém, na ktorého vývoji sa podieľali viaceré domáce a zahraničné univerzity a výskumné pracoviská.

Prognóza bola vypracovaná **pre alternatívne návrhy zonácie, ako aj pre alternatívu hospodárenia bez zonácie** pri zachovaní súčasných stupňov ochrany, pri rešpektovaní v súčasnosti platných právnych predpisov. V prognóze boli uplatnené predvídateľné trendy v cenách práce, tovarov a služieb a trendy v zmenách ekologických podmienok vyplývajúce z klimateckej zmeny.

Predmetom štúdie boli **lesné pozemky vo vlastníctve štátu na území Národného parku Muránska planina podľa verzie návrhu zonácie**, ktorá bol zverejnená verejnou vyhláškou Okresného úradu Banská Bystrica č. OU-BB-OSZP1-2020/007031-3-Ku zo dňa 24. 1. 2020. Výmera takto definovaného územia je 17.699 ha lesných porastov.

Štátna ochrana prírody pripravuje **alternatívny návrh zonácie NP Muránska planina, ktorý by mal oproti zámeru z januára 2020 menšie socioekonomické dopady**. Oproti zverejnenému zámeru sa má zmenšiť výmera samotného národného parku, zmenší sa aj výmera A zóny, v ktorej si bude o vývoji ekosystému rozhodovať sama príroda. Prechod do bezzásahového režimu sa rozloží v čase. A zóna sa bude rozširovať postupne v dvoch etapách. Mimo A zóny sa bude v národnom parku hospodáriť ďalej, s cieľom zvyšovať odolnosť lesov zlepšovaním ich vnútornej štruktúry a drevinového zloženia v prospech stabilnejších drevín.

Nakoľko z programového vyhlásenia Vlády SR na roky 2020 – 2024 vyplýva úloha zabezpečiť jednotnú správu chránených území pod MŽP SR, štúdia bola vypracovaná pre dve organizačné alternatívy správy pozemkov. Jedna alternatíva akceptuje súčasný stav ich správy (čiže v rámci Lesov SR š. p.), druhá alternatíva predpokladá jednotnú správu pozemkov organizáciou ochrany prírody – Správou NP Muránska planina.

Výstupy štúdie

Prognóza vývoja stavu a ekologických dopadov rozličných návrhov zonácie, resp. uplatnenia bežného režimu hospodárenia bez vykonania novej zonácie jednoznačne preukázala, že bez ohľadu na varianty zonácie a spôsob hospodárenia, aktuálny stav lesa v nasledujúcich 30-tich rokoch vo všeobecnosti predpokladá výraznejšie znižovanie statickej stability stromov, mierne zvyšovanie rekreačnej hodnoty lesných porastov a výrazné zvyšovanie biodiverzity lesných porastov. To poukazuje na mimoriadnu zotrvačnosť lesných ekosystémov.

Súčasne bolo demonštrované, že s variantom bez zonácie je spojené v priemere horšie plnenie rekreácie (najmä v periódach, kedy boli naplánované ťažbové zásahy), nižšia biodiverzita, ale vyššia statická stabilita porastov a nižšia úroveň rizika hospodárenia. A naopak – oba návrhy novej zonácie sú spájané s vyšším stupňom biodiverzity a rekreačným potenciálom lesných porastov sprevádzaným však zhoršením statickej stability lesa. Každý z uvažovaných variantov využívania lesných porastov v súlade s alternatívami návrhov zonácie oproti súčasnému bežnému hospodáreniu vykazuje ekonomickú stratu. Tu však treba zdôrazniť, že sa pri tom nezohľadňovali ocenenia mimoprodukčných ekosystémových služieb, ktorú je možné kvantifikovať rozdielom príslušných čistých súčasných hodnôt porovnávaných variantov. Táto ekonomická strata je najvyššia pri pôvodnom návrhu zonácie z januára

2020 (pokles o 90,2 % oproti variantu bez zmeny zonácie) a postupne sa znižuje s predĺžovaním doby ponechania zóny B1 na samovývoj (pokles len o 43,3 %).

Zhoršovanie statickej stability a nárast rizika rozvrátenia lesných porastov predstavuje výrazný problém z klasického lesníckeho pohľadu, kedy sa výpadky plnenia produkčných, ale aj mimoprodukčných funkcií lesa považujú za nežiadúce najmä z ekonomického pohľadu. Zo širšieho ekologického pohľadu katastrofický alebo postupný rozvrat aktuálnej generácie prevažne rovnovekých porastov môže byť vnímaný ako príležitosť vybudovať odolnejšiu následnú generáciu lesa cez prípravný les ku klimaxovému lesu. Z posledných vedeckých poznatkov publikovaných aj v rámci konferencie AKTUALITY ŠUMAVSKÉHO VÝZKUMU VII vyplýva, že ekologické disturbancie, ako sú polomy alebo napadnutia lykožrútom, menia pozitívne štruktúru a zloženie lesov, a tým aj druhové zloženie lesných spoločenstiev. Vytvárajú priestor pre regeneráciu lesa, zaistujú postupný prísun živín a svetla a tiež prispievajú k hromadeniu mŕtveho dreva. Prítomnosť väčšieho množstva mŕtveho dreva chráni pôdu a pôdne mikroorganizmy pred extrémami odkrytej holej plochy, na ktorej vplyvom priameho slnečného žiarenia a atmosférických zrážok dochádza k erózii, odnosu dôležitých minerálnych prvkov a úhynu pôdných mikroorganizmov a tiež k masívnemu uvoľňovaniu oxidu uhličitého z pôdy, čo negatívne vplyva na klímu. Je zrejme, že ponechanie vetrom poškodených stromov (všeobecne mŕtvych) je pre správne dlhodobé fungovanie lesa nevyhnutné. V mnohých európskych krajinách sa už od striktného odstraňovania mŕtvych stromov upúšťa. Minimálne 30 % druhov žijúcich v lese je viazaných na mŕtve drevo, pričom väčšina z nich patrí k ohrozeným. Bez dostatočného množstva mŕtveho dreva sa biodiverzita európskych lesov bude ďalej znižovať, pričom osobitný význam má tzv. hrubé mŕtve drevo.

Zaujímavé je zhodnotenie výrazne nižšieho plnenia rekreačnej funkcie bez zonácie národného parku. Je to spôsobené realizáciou ťažbových zásahov, ktoré sú z pohľadu rekreácie rušivé, prejavujú sa najmä na zhoršovaní vnemu starostlivosti o les (ťažbové zvyšky a zhoršovanie stavu pôdy, ciest a chodníkov), vnemu narušovania prírodných procesov, prirodzeného stavu lesa a vnemu divočiny, resp. vo všeobecnosti znižujú historicitu lesa, keď neumožňujú prežívanie starých stromov a porastov, či narúšajú estetickú scenériu lesa.

Z hľadiska ekonomických a sociálnych dopadov prípadnej realizácie novej zonácie je potrebné citlivo zvážiť rozsah a rýchlosť prechodu na nový spôsob obhospodarovania. Výsledné ekonomické straty upozorňujú na cenu, ktorú bude musieť hospodárstvo Slovenskej republiky zaplatiť za uskutočnenie jednotlivých variantov zmeny zonácie súčasného využívania lesov Muránskej planiny.

Podľa autorov štúdie, zohľadňujúc výlučne dopady zonácie na lesné hospodárstvo, je v prípade správy predmetných lesných pozemkov prostredníctvom ŠOP SR alternatíva zonácie z januára 2020 ekonomicky nerentabilná. Táto alternatíva zonácie je celkovo najnákladnejšia. Naproti tomu je pripravovaný alternatívny návrh zonácie v rámci analyzovaného obdobia 30 rokov ekonomicky ziskový, čo je veľmi pozitívne a poukazuje to na fakt, že NP môže fungovať aj pri tomto režime manažmentu bez výrazných dotácií.

Náklady na správu lesných pozemkov prostredníctvom ŠOP SR sú v porovnaní s režijnými nákladmi podniku Lesy SR, š.p. výrazne vyššie a to z dôvodu vykonávania množstva činností súvisiacich s realizáciou ochrany prírody v národnom parku, napr. citlivejšie spôsoby lesného hospodárenia, monitoring, strážna služba, environmentálne vzdelávanie, činnosť informačného strediska. Všeobecne zo zahraničia platí fakt, že počet zamestnancov viazaných na územie v národnom parku je násobne vyšší, ako umožňuje len lesnícka prevádzka.

Napríklad Národný park České Švajčiarsko v Čechách má pri tretinovej výmere Muránskej planiny 53 zamestnancov, rovnako výmerou tretinový Gorczanski národný park v Poľsku má 44 zamestnancov a s

Muránskou planinou skoro rovnako veľký NP Bavorský les v Nemecku 213 zamestnancov. V návrhu pre NP Muránska planina sa počíta s počtom zamestnancov 67, pričom 27 z nich sú nové pracovné miesta vyplývajúce z potreby zabezpečenia fungovania Správy NP Muránska planina ako samostatnej príspevkovej organizácie a 28 miest sú pozície lesnej prevádzky tvorené súčasnými zamestnancami Lesov SR, ktorí budú začlenení do organizačnej štruktúry Správy NP Muránska planina.

Vypočítaný bol priemerný pokles dopytu po dodávateľoch z titulu zonácie podľa pripravovaného alternatívneho návrhu v počte 43 miest, pričom počas prvého decénia po schválení zonácie to bude 33 miest. Uvedené čísla však nezohľadňovali fakt, že pri prevzatí lesných pozemkov do správy ŠOP SR dôjde k výrazne dôslednejšiemu uplatňovaniu prírode blízky postupov hospodárenia v lese, čo spôsobí vyššiu prácnosť a tým aj vyššiu potrebu počtu dodávateľov na technickú jednotku a súčasne budú realizované činnosti, ktoré doposiaľ v rámci výkonov v danom území neboli realizované a to napr. odkôrňovanie napadnutej drevnej hmoty lykožrútom. Zvýši sa aj rozsah práce pri ochrane mladých jedlí, brestov a ďalších drevín pred poškodzovaním zverou. Preto môžeme tvrdiť, aj napriek výsledkom štúdie, že dôjde len k minimálnemu poklesu potreby SZČO vykonávajúcich práce v NP Muránska planina. Skúsenosti z iných krajín (napr. Národný park Šumava v Českej republike) ukazujú, že k poklesu zamestnanosti vôbec nedošlo a z dlhodobého hľadiska sa naopak zamestnanosť zvýšila, hoci nie v oblasti klasického lesného hospodárenia.

Jedným z cieľov štúdie bolo posúdiť variantné riešenia zonácie NP Muránska planina. Na základe komplexného zhodnotenia použitých ekonomických aj ekologických kritérií sa za najvýhodnejší považuje alternatívny variant zonácie s prípadným predĺženým obdobím prechodu zóny B1 a B2 na samovývoj. Podľa autorov z Lesníckej fakulty Technickej univerzity Zvolen je pravdepodobne najlepší z pohľadu multikriteriálnej užitočnosti celého balíka sledovaných služieb, tj. kombinácie troch uvažovaných charakteristík – biodiverzity, rekreácie a statickej stability. Ako taký ho možno potom jednoznačne odporučiť na aplikáciu v praxi, pretože zabezpečí výrazne zlepšené plnenie rekreácie a biodiverzity lesných porastov pri rozumnej miere zvýšeného rizika zníženia statickej stability lesa.

Celá štúdia súčasne ukázala akútnu potrebu riešenia problematiky oceňovania úžitkov plynúcich z plnenia mimoprodukčných ekosystémových služieb a následného zavádzania platieb za ekosystémové služby v rámci vytvárania trhov s týmito službami. Objektívne ocenenie širšieho spektra ekosystémových služieb by s vysokou pravdepodobnosťou výsledky predloženej štúdie modifikovalo. Existuje totižto odôvodnený predpoklad, že zaradenie a ocenenie vyššieho počtu mimoprodukčných ekosystémových služieb by zásadne menilo pomer medzi kvantifikovanými úžitkami z produkcie dreva a úžitkami plynúcimi z ostatných služieb. Keďže k dnešnému dňu na národnej, európskej, či celosvetovej úrovni neexistuje štandardizovaný postup ocenenia neobchodovaných ekosystémových služieb, nebolo možné uvedenú problematiku v predkladanej štúdii vo vymedzenom časovom rámci spracovať.

Celkovo možno skonštatovať, že tento pilotný projekt identifikácie toho, čo stojí ochrana prírody v národnom parku, poukázal na súčasné mantinely identifikácie konkrétneho prínosu pre spoločnosť a je potrebné zapracovať do prípadných následných štúdií aj komponent ocenenia ekosystémových služieb a ďalšie benefity (napr. rozvoj cestovného ruchu).

V priebehu vypracovania štúdie sme intenzívne komunikovali so zhotoviteľom, pričom bolo treba často vyjasňovať rozdielne vnímanie ochrany prírody lesníckou obcou a zástupcami ochrany prírody. Preto bude nevyhnutné do budúca zapájať pri tvorbe štúdie aj vedecké kapacity z oblasti ochrany prírody a ekológie.